

ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏT QURUCULUĞU STRATEGİYASI

1993-cü ilin səksəkəli yayında ulu öndər Heydər Əliyev Vətəni sevən hər bir azərbaycanlının ürəyində ümid çırağı yandıran "Biz Azərbaycanı bu vəziyyətdən çıxarmağa qadırıq" sözlərini bütün xalq bir çağırış kimi qəbul etdi.

Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu strategiyasının ana xəttini təşkil edən cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi prinsipi artıq müstəqil Azərbaycan Respublikasının bütün dünyada tanınmış və ölkəmizin dünyaya birliyinə öz layiqli yerini tutması üçün möhkəm zəmin yaratmışdır.

Hələ 1994-cü il iyunun 21-də Prezident sarayında respublika iqtisadiyyatının və həyalının digər sahələrinin cari məsələlərinə həsr olunmuş müşavirədəki yekun rəqəmdə ulu öndər demişdi: "Biz respublikamızda hüquqi-demokratik dövlət qurmaq yolu ilə gedirik. Bu, dövlət quruculuğunda, siyasi sahədə strateji yolumuzdur. Bununla çox sıx əlaqədə ikinci sahə iqtisadiyyatın demokratik yollarla idarə edilməsidir, yeni iqtisadiyyata demokratik islahatlar aparılması, bazar iqtisadiyyatı yoludur. Bütün bunlar kompleks şəkildə respublikamızı gələcəyə aparan yollar, istiqamətlərdir".

Az bir müddət ərzində Azərbaycanda demokratik prinsiplərin bərqərar olması, qayda-qanunun daha etibarlı qorunması təmin edilməklə hərc-mərcliyə və özbaşınalığa son qoyuldu. Belə bir məqam xüsusi qeyd olunmalıdır ki, dövlət quruculuğu prosesində demokratik prinsiplərin yer alması neokim ictimai-siyasi mühiti səfləşdirmiş, eləcə də iqtisadi sabitliyi təmin edən köklü faktora çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının Heydər Əliyev tərəfindən düzgün seçildiyini artıq 1996-cı ildə müşahidə olunan iqtisadi sabitlik və 1997-ci ildən başlayan sosial-iqtisadi inkişaf xətti daha bariz şəkildə nümayiş etdirir.

Azərbaycanın sərbəst bazar münasibətlərinə əsaslanan liberal iqtisadiyyat xəttini dəstəklədiyini dünyaya bəyan edən ulu öndərin böyüklüyü ondadır ki, o, haqiqi müstəqilliyin, siyasi azadlığın iqtisadi qüdrət və inkişafdan keçdiyini bilir və ölkənin məhz belə bir yolla irəliləməsi tədqir edirdi.

Heydər Əliyev iqtisadi platformasında iqtisadi islahatlar dedikdə, Azərbaycan iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaq, özəl bölmənin fəaliyyətini genişləndirmək və özəlləşdirməni həyata keçirmək, sahibkarlığa, təşəbbüskarlığa geniş imkanlar yaratmaq, ölkə iqtisadiyyatının dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadi sistemi əsasında qurmaq və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya etmək nəzərdə tutulurdu.

Heydər Əliyev idarəetmənin sosialist inzibati-amirlik sisteminin, sosialist iqtisadiyyatından bazar münasibətlərinə, inkişafın bazar qanunlarına, azad sahibkarlığa əsaslanan iqtisadiyyata keçirilməsinə nə demək olduğunu aydın dərək deyirdi. Yəni, müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan gələcəkdə də barəbarhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi və siyasi münasibətlər əsasında dünyaya birliyin in fiol iştirakçısına çevrilməyi nəzərdə tutaraq, öz müstəqilliyini daha da möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək yolu ilə getdi. Eyni zamanda, xarici investitorların, dünya maliyyə institutlarının, transmilli korporasiyaların, xarici şirkətlərin imkanlarından istifadə edilməklə iqtisadiyyatı bazar prinsiplərinin zəminində yenidən quraraq, iqtisadi yüksəlişə böyük təkan vermək üçün məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirildi.

Keçirdiyi müşavirələrdən birində ulu öndər bazar iqtisadiyyatının fəlsəfi bərədə demişdi: "Bazar iqtisadiyyatı nədir? Məsələn, indi deyirlər ki, Azərbaycanda firmalar, assosiasiyalar, banklar, daha nə bilim nələr var. Bəli, var. Amma bunların əksəriyyəti, təkrar edirəm, əksəriyyəti Azərbaycanın iqtisadiyyatına heç bir xeyir verməyibdir. Mən bunu tam cəsarətlə deyirəm. Bunların əksəriyyəti ayır-ayır adamları varlanmasına gətirib çıxarmışdır. Əgər onları iqtisadiyyata xeyri daysəydi, bu müddətdə yeni-yeni müəssisələr tikildiyi. Bəlkə də bir neçəsi olub. Amma bazar iqtisadiyyatı yolu ilə son illərdə Azərbaycanda kapital qoyuluşu olmayıb, olubsa da, təəssüf ki, çox az miqdarda olub".

Ulu öndər həmişə nominal islahatların, yəni, islahat xəttinə islahatların aparılmasının əleyhinə olub. İslahatların keçirildiyi bir dövrdə mövcud iqtisadi strukturların və inzibati-amirlik metodlarının olduğu kimi saxlanılması onun iqtisadi baxışlar sisteminə də yolverilməz hesab edirdi. Əksinə, iqtisadi islahatlar həyata keçirilərkən iqtisadi qanunların və dünya təcrübəsinin əsas götürülməsini, islahatların sistemli, kompleks aparılmasını və sosialyönümlü olmasını zəruriliyi vurğulayırdı.

Heydər Əliyevin konkret situasiyaya və ölkənin iqtisadi "landşaftına" nə hesablanmış iqtisadi konsepsiyasına əsasən islahatların üç mərhələdə həyata keçirilməsi daha məqsədyönlü hesab edilmişdi: birinci mərhələdə güclü dövlət tənzimlənməsi ilə böhrandan çıxmaq, ikinci mərhələdə iqtisadiyyatın sabitliyini təmin etmək, üçüncü mərhələdə isə iqtisadiyyatın dirçəlişinə və yüksək xəllə inkişafına nail olmaq lazımdır.

Hər bir mərhələyə uyğun olaraq, həmin illərdə məqsədlə kompleks proqramlar işlənib hazırlanmış, onların həyata keçirilmə müddətləri müəyyənləşdirilmişdi. Kompleks proqramların məqsədi minimum iktisadi və sosial çəxənmələri söhrəndən çıxmaq, cari tədbirlərdən perspektiv tədbirlərə keçməyə imkan, birinci mərhələni, xalq üçün əgər oldu-ğuna görə, mümkün qədər sürətlə həyata keçirmək nəzərdə tutulurdu. Bu dövrdə reallaşdırılan sosial təməyümlü bazar iqtisadiyyatına keçid konsepsiyası dövlətin optimal tənzimləmə roluna əsaslanırdı.

Ulu öndərin iqtisadi siyasət proqramında neft amilinin aparcı rolunu təmin etməyə, digər təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə edilməsi bir daha göstərdi ki, ölkənin inkişafı üçün sistemli bir proqram mövcuddur. Buna görə neftlə birlikdə ölkənin digər təbii ehtiyatlarının iqtisadi inkişafa xidməti strategiyası həyata keçirildi: ölkənin qızıl, mis və gümüş ehtiyatlarının xarici investitorlara birlikdə istismar haqqında qərar verildi. Beləliklə, makroiqtisadi sabitliyin dayanıqlılığını üçün neftdən başqa, ölkənin digər qiymətli təbii sərvətlərindən səmərəli istifadə olunması zərurəti meydana gəldi.

Azərbaycanda aparılan investisiya siyasəti spesifik xüsusiyyətlərə malikdir. Bunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, xarici investisiyaların cəlb olunmasına səmərəli iqtisadi mühit yaradılmasından başqa, həm də Heydər Əliyevin dünya şöhrətini böyük rol oynamışdır. Belə yəndə investisiyaların təkanverici qüvvəsini artırmaq, onlardan iqtisadi səmərənin əldə olunması müddətini yaxınlaşdırmışdır.

Beləliklə, Heydər Əliyev islahatları dünya təcrübəsində müşahidə etdiyimiz bütün proqramlardan əsas bir əlaməti ilə fərqlənir: onun islahatlar keçirdiyi ölkə dörd bir tərəfdən blokada, müharibə və sosial sarsıntılar (qaçqınlar problemləri) içərisində olmasına baxmayaraq, Azərbaycanı 1993-cü ildən 1997-ci ilin iqtisadi artımına ardıcıl siyasi və iqtisadi addımlar həyata keçirməklə gətirmişdir. Belə ki, 1993-cü ildə ölkədə sosial-siyasi vəziyyətin ağır olmasına bax-

mayaraq, ölkə Prezidenti tərəfindən nəticəsi sonralar bilinəcək tədbirlər görülməyə başlandı. Həmin illərdə iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun azalma sürətində dəyişikliklər yaranırdı.

Tənəzzülün sürətini aşağı salmaq üçün Heydər Əliyev böyük səy göstərmiş və nəticədə ölkə iqtisadiyyatına 1994-cü ildə əvvəlki illəkdə nisbətən 1,89 dəfə çox investisiya cəlb edilmişdi ki, bunun da 48 faizi xarici investisiyalar olmuşdur.

Iqtisadi islahatların son nəticədə nəyə xidmət etməsi məsələsi bərədə Heydər Əliyevin çoxsaylı dərin fikirlərini ümumiləşdirərək belə bir qənaətə gəlmək olar ki, islahatların nəticələri özünü daha çox respublikanın mövcud iri istehsal müəssisələrində zəruri struktur-profil dəyişiklikləri aparılmasında, daxili bazanın ən zəruri məhsulları doldurulmasında və ixracat potensialının artırılmasına xidmət edən yeni istehsalatların yaradılmasında, müəssisələrin modernləşdirilməsində və yenidən qurulmasında bürəzə vermişdir.

Heydər Əliyevin iqtisadi baxışlarında struktur siyasətinin aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulurdu:

- maddi və maliyyə ehtiyatlarının yığılması və yenidən bölgüsü ilə "inzibati" və "bazar" usulları arasında dəqiq hədlərin, şərtlərin qoyulması;
- ölkənin strateji mənfəətlərini nəzərə almaqla idxal-ixrac amaliyyatlarının tənzimlənməsi;
- xarici investisiyaların struktur islahatlarında səmərəli fəaliyyətinin təmin olunması.

Azərbaycan iqtisadiyyatının son on illərdəki inkişaf tarixi bariz şəkildə göstərir ki, Heydər Əliyev məntiqindəki "müstəqillik - iqtisadiyyat" dialektikası öz dərinliyi, yeniliyi və konkretliyi ilə həmişə aktual olmuş və ölkənin müasir inkişaf gərəkliliyinin obyektiv nəzəri-praktiki təməli kimi çıxış etmişdir.

Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevin iqtisadi baxışlarında birini tamamlayan iki məqam nəzərə çarpır: iqtisadiyyatın bütün sahələrində islahatlar aparmaq və bu islahatlar vasitəsilə ölkə iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək; mövcud iqtisadi potensialdan istifadənin səmərəsini təxirə salmadan yüksəltmək, onun dəyərini artırmaq və bu potensialın bütün Azərbaycan xalqının sərvəti kimi respublikamızın vətəndaşlarının, əhalinin bütün təbəqələrinin həyat tərzinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmək.

Belə ki, müstəqillik şəraitində, heç kəmə ümid olmadan iqtisadiyyatımızı düzgün inkişaf etdirməyi, öz sərvətlərimizi səmərəli istifadə etməklə dövlətçiliyimizi möhkəmləndirməyi, özü də təkcə siyasi-mənəvi deyil, həm də maddi nəticələr əldə etməklə insanların həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmağı əsas şərt sayan Heydər Əliyev deyirdi: "Müstəqillik ona görədir ki, biz öz tələyimizin sahibi olaq, öz sərvətlərimizin sahibi olaq və bu sərvətlərdən istifadə edərkən xalqımız daha yaxşı yaşasın".

Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşaması və inkişaf etməsi üçün respublikanın iqtisadi potensialı əsas şərt sayılırsa da (həttə Sovetlər İttifaqının dağılması prosesi zamanı dövrünün böyük iqtisadçıları dəfələrlə belə fikir söyləyirdilər ki, Sovetlər İttifaqına məxsus olan yalnız Rusiya və Azərbaycan iqtisadi cəhətdən müstəqil yaşamaq imkanına malikdir) bu potensialdan səmərəli istifadənin çox mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi, bunun isə öz növbəsində, ancaq çox düşünülüb, cəsarətli islahatlar yolu ilə reallaşdırılma imkanı ölkə başçısı tərəfindən dəfələrlə vurğulanmışdır.

Mövcud iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etmək üçün hər gün, hər ay, hər rüb və hər il yorulmadan çalışmaq tövsiyə edən Heydər Əliyev bunları iqtisadiyyatın inkişafı, adamların işlə təmin edilməsi və nəticədə maliyyə vəziyyətimizin yaxşılaşdırılması, vətəndaşlarımızın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və bütövlükdə, iqtisadi böhrandan çıxış üçün əsas kimi qiymətləndirirdi.

İslahatlar aparılarkən xarici ölkələrin təcrübəsindən yararlıca bəhrələnməyi daim tövsiyə etməklə yanaşı, həmin işdə kor-korənə ehtıkməçliyə və tələskənliyə qarşı çıxan Heydər Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, "bu iş Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, ənənələrinə uyğun olaraq təşkil edilməlidir" və "yerli şərait, milli xüsusiyyətlər, milli ənənələr nəzərə alınmalıdır" həyata keçirilməlidir.

Keçid dövrünün Azərbaycan üçün xarakterik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla iqtisadi islahatların aparılması onun müvafiqiyyətini təmin etmişdir və burada Heydər Əliyev dühasının əvəzolunmaz rolu vardır. Belə ki, ilk növbədə, onun fəvvalədə zəhməti sayəsində bağlanan neft satışları iqtisadiyyatın bütün sahələrinin dirçəlməsində əhəmiyyətli rol oynadı.

Respublikamızda iqtisadi islahatlar ardıcıl surətdə həyata keçirilməklə öz müsbət nəticələrini verdi. İslahatların hüquqi bazasını təşkil edən "Müəssisələr haqqında", "Səhmdar cəmiyyəti haqqında", "Torpaq islahatı haqqında", "Sovxoz və kolxozların islahatı haqqında", "Banklar və bank fəaliyyəti haqqında", "Müflisəmə və iflas haqqında" və bir sıra digər qanunlar qəbul edilmiş, vergi qanunvericiliyinin bəyənəlxək təcrübəyə uyğunlaşdırılması istiqamətində mühüm dəyişikliklər edilmiş, "Azərbaycan Respublikasında 1995-1998-ci illərdə dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin Dövlət Proqramı" təsdiq olunmuşdur.

Heydər Əliyevin birbaşa göstərişləri ilə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən təclil olaraq hökumətin iqtisadi proqramı işlənib hazırlanmış və həyata keçirməyə başlanmışdır. 1995-1996-cı illər ərzində makroiqtisadi sabitliyin təmin olunması və iqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərinin aparılması tədbirlərini nəzərdə tutan iki hökumət proqramı müvafiqiyyətlə həyata keçirilmişdir.

Çox böyük əhəmiyyəti olan bəyənəlxək kontraktların bağlanması, dünya ölkələri ilə iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi, Azərbaycan investisiya axınının güclənməsi, iqtisadi inteqrasiyanın dərinləşməsi və s. məhz Heydər Əliyevin müdrik daxili və xarici siyasətinin məntiqi nəticəsi kimi mümkün olmuşdur. Bütün bunlar Azərbaycanın sabahına nam yaratmış, respublikamızın ümdə problemlərini həlləmə, əhalinin rifahının yüksələcəyinə böyük ümidlər doğurmuş, xalqın iqtisadi fəalliyətinin artmasına təsir etmişdir. Qeyd edilənlərə yekun vuraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, 1993-cü ilin iyununda xalqın təklifi tələbi ilə

ümummilli liderin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışından sonra müstəqil Azərbaycanın iqtisadi tərəqqisinin dayağı sütunlarını müəyyən edən milli inkişaf doktrinası hazırlandı. Heydər Əliyev ölkənin yeni makroiqtisadi siyasətinin şəxəllərini dərinliklərinə qədər mahirliklə tədqiq edərək, fundamental iqtisadi model hazırladı. Bu model çoxmərhələli və uzunmüddətli dinamik inkişafın sütunlarını təşkil edən zəngin bir konsepsiyadır. Bu mükəmməl inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsi dövlət suverenliyini bərpə edən Azərbaycan demokratik dövlət quruculuğu və azad bazar münasibətlərinə əsaslanan milli iqtisadiyyatın formalaşdırılmasına, yeni iqtisadi dövrün tələblərinə uyğun təsərrüfat sisteminin yaradılmasına və sıçrayışlı inkişafın təmin olunmasına, kompleks islahatların reallaşdırılmasına möhkəm əsas yaratdı.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən edilmiş demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu və sosialyönümlü bazar prinsiplərinə əsaslanan sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti artıq on doqquz ilə yaxındır ki, möhtərəm Prezident İlahəm Əliyev rəhbərliyi altında uğurla davam etdirilir. Bu siyasət Azərbaycanın bölgədə iqtisadi cəhətdən lider dövlətə çevrilməsi və dünya iqtisadi sistemində uğurlu inteqrasiya etməsi, ölkədə sosial problemlərin həlli və əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, yoxsulluğun sürətlə azaldılması, işsizlik problemlərinin həlli və infrastrukturun yenidən qurulması istiqamətində mühüm dövlət proqramlarını ardıcıl həyata keçirməsi üçün möhkəm təməl yaratmışdır.

Ulu öndərin əsasını qoyduğu inkişaf strategiyasını uğurla davam etdirən Prezident İlahəm Əliyev səyi ilə tarixən qısa müddət ərzində Azərbaycanın keçid iqtisadiyyatını arxada qoymasına nail olmuşdur. Ölkədə həyata keçirilən mükəmməl islahatlar konsepsiyasının müəllifi kimi, Prezident İlahəm Əliyev iqtisadi inkişafın müasir Azərbaycan modelini yaratmışdır. Bu, ölkəmizin ümumi siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olmuşdur. Azərbaycan iqtisadi inkişafı tələqəsinə, hərbi qüdrətini gücləndirməsinə, dünya birliyinə köklü müəyyənləşməsinə, inkişaf etmiş güclü dövlətlər sırasında yer almaşına xidmət etdi.

Bu gün ölkəmizin tərəqqisinin əsasında ulu öndər Heydər Əliyev ideyaları dayanır. Azərbaycanın indiki zənginliyi, ictimai Heydər Əliyev ideyalarının öz real təsdiqi tapması sayəsində mümkün olmuşdur. Bu gün ölkə əhalisinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması, yeni iş yerlərinin gətiricə artması və yoxsulluğun əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması, misilsiz tarixi qələbəmiz, 30 il işğal altında olan torpaqlarımızın azad edilməsi dövlət başçısı İlahəm Əliyev həyata keçirdiyi siyasətin nəticəsidir. Yürüdüklən uğurlu, qətiyyətlili siyasət, həyata keçirilən makroiqtisadi layihələr Azərbaycan iqtisadiyyatının daha da yüksələcəyinə xəbər verir. Ayrı-ayrı Dövlət proqramlarında, Böyük Qayıdış strategiyasında nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında vacib mərhələ olmuşdur, ölkənin iqtisadi inkişafında və əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılmasında getdikcə mühüm rol oynayır.

Əlbəttə, bir məqalə çərçivəsində Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatın idarə olunmasında, təsərrüfatçılıqda məqsədyönlü, zəngin, çoxcəhətli əməli iş təcrübəsini ümumiləşdirərək şərh etmək mümkün deyildir.

Bu baxımdan ulu öndər haqda ən obyektiv və dərin mənalı fikirlərdən biri kimi dəyərləndirilən Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın aşağıdakı sözləri yerinə düşər:

"Böyük siyasət xadimi, müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu Heydər Əliyev hər bir azərbaycanlının qəlbində qoyub getdiyi Azərbaycançılıq fəlsəfəsi, dövlətçilik irsi və gərdüylü nəhəng işlərlə yaşayacaqdır".

Vahid NURUZOV.

YAP Veteranlar Şurasının üzvü, Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatasının sədri, iqtisad elmləri doktoru, professor.